

Forsker-praktikernetværkets netværksmøde 29. september 2011

De tre oplægsholdere – Anne Winther Jensen, Lena Lippke og Peder Hjort-Madsen – er alle phd-studerende og har hver bidraget med en artikel til antologien *Frafald i erhvervsuddannelserne*.

Antologien kan købes med særlig rabat kun for netværksmedlemmer. Benyt [denne blanket](#), hvorefter forlaget sender bogen sammen med en faktura. Se også læseprøve [her](#).

Vi har bedt redaktøren Christian Helms Jørgensen (RUC) skrive en ultrakort introduktion og vi har skrevet korte resumeer af de tre artikler.

Resumé af tekster til præsentation og diskussion på netværksmødet:

Christian Helms Jørgensen (red.), 2011: *Frafald i erhvervsuddannelserne*. Roskilde Universitetsforlag, Roskilde.

Op mod halvdelen af alle de unge, der starter på en erhvervsuddannelse, gennemfører den ikke. De afbryder uddannelsen, falder fra eller skifter mellem forskellige uddannelser. Mange af dem er blevet en erfaring rigere og starter på en ny uddannelse, som de gennemfører. Men en alt for stor del af de unge forlader uddannelsessystemet uden nogen uddannelse ud over folkeskolen. Den problemstilling er helt central i den netop udgivne antologi ”Frafald i erhvervsuddannelserne”.

Antologien udspringer af et større forskningsprojekt om ’Fastholdelse af elever i erhvervsuddannelserne’, som har samlet et flertal af forskere på området i Danmark. Bogens artikler er skrevet af forskere fra forskellige forskningsinstitutioner. De formidler her ny viden om årsager til frafaldet og giver vurderinger af en række tiltag, som skolerne har iværksat for at begrænse frafaldet.

Der tegnes et nuanceret billede af den gruppe af unge, som varigt forlader uddannelsessystemet uden anden uddannelse end folkeskolen. En række artikler lader eleverne komme til orde som bidrag til nye måder at forstå frafaldsproblemerne på, mens andre artikler belyser dilemmaer for lærerne i forhold til frafald.

Antologien giver en kvalificeret og nuanceret forståelse af et omfattende samfundsmæssigt problem – og dermed også bidrag til at finde nye løsninger.

Anne Winther Jensen ”Frafaldsbekæmpelse på SOSU – mikroniveauets betydning” (s. 33-48).

Teksten beskriver, hvordan en skoles overordnede mål og generelle indsats meget vel kan være konsekvent rettet mod øget gennemførelse samtidig med, at man på klasserumsniveau kan observere en langt mindre entydig ageren. Undervisningens organisering og måden, hvorpå underviserne positionerer eleverne, kan virke stærkt inkluderende over for nogle elever, mens andre elever i større eller mindre grad bliver ekskluderet. Teksten er således en opfordring til at være opmærksom på, hvordan man som underviser i den konkrete undervisningssituation forholder sig til forskellige elevgrupper: Om man reelt giver alle de bedst mulige chancer for at gennemføre uddannelse, eller om man måske ubevidst medarbejder 95 %-målsætningen.

Eleverne på SOSU-uddannelsernes hovedforløb har kontrakt med en kommune og er derfor garanteret en praktikplads. Eleverne får løn i hele hovedforløbsuddannelsen, og elever over 25 år med et års relevant erfaring kan få voksenelevløb. SOSU-området har generelt en langt større aldersspredning end det øvrige erhvervsskolesystem. Underviserne på uddannelserne har meget forskelligartet baggrund. En elev på social- og sundhedsuddannelsens trin 1 møder f.eks. sygeplejersker, ergoterapeuter, fysioterapeuter, socialrådgivere, skolelærere og cand.mag’er. Langt de fleste elever (omkring 95 %) – og undervisere – er kvinder. Elevernes baggrund er for manges vedkommende præget af dårlige skoleoplevelser med manglende boglig succes. SOSU-uddannelserne slås med et image, om at enhver, der kan varetage husholdningsopgaver i eget hjem, kan udføre arbejdet, hvilket er centralt for at forstå undervisningen på mikroniveau; de sundhedsfaglige undervisere taler således meget om at være *professionelle* i faget i modsætning til at være afløser eller ufaglærte.

Ved hjælp af et eksempel fra en gruppedannelsessituation i undervisningen, hvor eleverne selv skal danne arbejdsgrupper, identificerer Winther Jensen forskellige elevtyper eller positioner i klasserummet, herunder bl.a. den aktive, positivt positionerede elev, den stille elev, den tosprogede elev, der forsøger at positionere sig som dygtig. Eksemplet viser, hvordan den aktive elev foretrækker selv at danne gruppe og være sammen med dem, der er som hun selv. Denne elev positionerer sig som ambitiøs og hårdtarbejdende samtidig med at hun forsvare sin ekskluderende holdning som en form for hensyntagen til de øvrige elever (”Vi vil heller ikke skræmme andre”). De overvejende negativt positionerede (præstationsmæssigt svage) elever foretrækker, at lærerne danner grupper. Nogle elever har en frygt for, at andre ikke vil være i gruppe med dem. For de elever kan det, der for underviseren måske bare er en lille sekvens i en tretimers undervisningsgang, spille en rolle fra det øjeblik de træder ind i klassen. Fordi læreren overlader gruppedannelsen til eleverne selv (imens hun selv forlader lokalet for at kopiere), tvinger læreren ikke sig selv til at forholde sig til elevernes indbyrdes forskelligheder og læringspotentialer med deraf følgende overvejelser om, hvem der kunne have udbytte af at være sammen med hvem. At gruppedannelsen er overladt til eleverne, kan ses som en ikke-ekspliciteret eget-ansvar-diskurs, der tilgodeser de stærkeste elever på bekostning af de svagere. Eget-ansvar-diskursen ser bort fra, at alle ikke har de samme forudsætninger for at tage ansvar, fordi eleverne har forskellige livserfaringer og forskellige positioner bag sig. Læreren understøtter og vedligeholder de positioneringer, som eleverne selv foretager i forbindelse med gruppedannelsen.

Der tegnes et billede, hvor en eget-ansvar-diskurs løber sammen med en statuskamp og herved igangsætter nogle usynlige mekanismer, der igennem understøttelse af etablerede positioner i klassen fører til eksklusion af nogle elever. Mikroniveauets praksis står herved i kontrast til skolens rummeligheds- og frafaldsdiskurs, hvis fokus er inklusion. Underviseren kommer i et vist omfang uden at ville det til at modarbejde skolens ekspliciterede holdning samt den udefrakommende 95 %-ambition. På den baggrund opfordres der til, at man på mikroniveau, dvs. som underviser, overvejer om man i sin undervisning kan bidrage til at give eleverne nogle andre positioner.

Lena Lippke ”Udfordringer til faglærerens professionelle identitet” (s. 99-116).

Teksten beskæftiger sig med positionen som faglærer og retter fokus på en faglærers oplevelse af afmagt i forhold til håndtering af det sociale spil blandt elever på grundforløbet *Bil, fly og andre transportmidler*. På grundforløbsholdet har eksklusionsprocesser blandt eleverne ført til, at flere af eleverne mistrives og overvejer at droppe ud. En pointe er således, at faglæreren demonstrerer og arbejder ud fra en bevidsthed om, at elevernes engagement og lyst til læring er stærkt forbundet med, hvorvidt de føler sig trygge og accepterede i det sociale system og herved har lyst til at møde op hver dag og gennemføre uddannelsen. Teksten foreslår et perspektivskifte hen imod at arbejde med fastholdelse af elever ud fra en mere relationelt orienteret tilgang og et øget fokus på betydningen af fællesskabet og oplevelsen af inklusion blandt eleverne.

Teksten har faglæreren Henrik som omdrejningspunkt. Henrik er i begyndelsen af tredive og har været ansat som faglærer i to år. Henrik udtrykker frustration over en klike på det grundforløbshold, hvor han er kontaktlærer. Kliquen består af otte elever, der domineres af tre kvinder: Malene, Malou og Sarah. De tre afgør, hvem af de andre elever der kan være med, ikke blot når der holdes fest i fritiden, men også når der sammensættes teams i værkstedet, tages rygepauser i undervisningen og køres til McDonald's i frokostpausen. To andre elever, Mikkel og Christina, overvejer at droppe ud, fordi de er så trætte af den måde, et par stykker på holdet igennem lang tid har styret det hele på. De føler sig udenfor og ignoreret af ”kliquen”. Henrik er vred og frustreret, han har mest lyst til at smide ”problembørnene”, som han kalder dem, (de tre dominerende piger) ud. Han har vendt situationen med elevcoachen, som har foreslået at han tager en snak med de tre piger, hvilket han ikke umiddelbart har lyst til og er konfliktsky overfor. Henrik oplever en magtesløshed i forhold til, hvordan han konkret skal håndtere den sociale situation på holdet.

Samlet peger teksten på, at faglærere oplever at stå med en opgave, der overvejende handler om at opdrage nogle unge mennesker til at opføre sig ordentligt og komme til tiden. Samtidig er faglæreres selvforståelse – og deres uddannelsesbaggrund og erhvervs erfaring – knyttet til erhvervet mekaniker. Der ligger for faglærerne en udfordring i, at deres viden og kompetencer primært knytter sig til det faglige frem for rollen som (social)pædagog, der skal hjælpe eleverne til at håndtere manglende engagement og deltagelse samt løse sociale konflikter. Men samtidig må faglæreren ikke dyrke en pædagogisering, idet en stor del af eleverne ikke har meget tilovers for ”pædagoger” af enhver slags. Lippke peger på, at et muligt handlerum for faglæreren kunne være, at læreren kræver disciplin ved at henvise til sin autoritet som lærer og repræsentant for et formelt skolesystems regler, men sådan at faglæreren tilrettelægger de faglige opgaver sådan at de kræver disciplin, indsats og engagement, som det vil forventes på autoværkstedet i den virkelige verden. Det vil sige, at faglæreren demonstrerer en faglig identitet og støtter elevernes egne fremtidsbilleder gennem sin personlighed og gennem måden, hvorpå han taler om faget og taler med eleverne om deres læring. Centralt står den måde han *er* fagperson og voksen på. Videre peger Lippke på, at der kan være et mulighedsrum i forhold til faglærerens funktion og dennes aktive deltagelse i at skabe et fællesskab. Et fællesskab, hvor samspildynamikkerne konsolideres på en måde, der bidrager til, at den enkelte elev føler sig som en del af noget, hvor alle er vigtige og værdsatte, og hvor den enkeltes tilstedeværelse gør en forskel. Endelig peger Lippke på det afgørende i, at der etableres fora på den enkelte skole, hvor der reflekteres og tages stilling i fællesskab, således at udfordringer forbundet med lærerrollen ikke individualiseres og efterlader værkstedslæreren med en oplevelse af at være eneansvarlig for at definere, hvad og hvordan en faglærer anno 2011 kan, skal, vil og bør være.

Peder Hjort-Madsen ”Skolekulturens selvfølgheder – når den daglige praksis får betydning for fastholdelse og frafald” (s. 169-183).

Teksten fremlægger resultater fra en undersøgelse af den skolekultur, som unge møder på to erhvervsfaglige grundforløb: *Mad til mennesker* og *Handelsskolens Grunduddannelse (HG)*. Ærindet er at vise, hvordan ’den måde, skole gøres på’ får betydning for elevernes deltagelsesformer. En pointe i teksten er således, at lærere og elever er med til at forme den skolekultur, der ifølge Hjort-Madsen har afgørende betydning for fastholdelse og frafald af erhvervsskoleelever.

På *Mad til mennesker* beskrives en mandag morgen, hvor eleverne skal testes i, hvor meget der hænger fast af det, de er blevet undervist i de sidste par måneder. Eleverne får udleveret prøverne, der består i en række spørgsmål omkring forskellige madlavningsteknikker, og hvor de skal gengive så meget som muligt af udvalgte grundopskrifter. Når de har gennemført testen, får de udleveret et skema med spørgsmål omkring dem selv. Det skal bruges i lærerens forberedelse til individuelle samtaler med eleverne senere samme uge. Eleverne er tydeligvis ikke opsatte på testen; de er trætte, hænger hen over bordene og gaber, nogle taler med hinanden og sammenligner besvarelser, andre arbejder på egen hånd og har vanskeligt ved at løse testens opgaver. Efterhånden som eleverne er færdige med test og besvarelsen af de personlige spørgsmål, forlader de lokalet, så der til sidst kun sidder 3-4 elever tilbage. Observation og tekst hæfter sig ved en ordblind pige, der er en af de elever, der har svært ved prøven og som sidder tilbage til slut i timen. Af denne observation peger Hjort-Madsen på, at skolegørelsen kommer ’ind ad bagdøren’ i det ellers så praktisk orienterede *Mad til mennesker*-grundforløb (der netop repræsenterer et alternativ til den skole, som eleverne kender fra grundskolen), hvilket bliver et problem for de elever, der har dårlige skoleerfaringer. Den ordblind pige i observationen må i test-situationen ikke anvende den it-rygsæk, hun normalt får hjælp fra til læsning og stavning. Testen bliver derfor en dårlig oplevelse for hende og bekræfter hende i, at hendes ordblindhed er en hindring for hendes uddannelsesmæssige præstationer. Det rejser et spørgsmål om undervisningsdifferentiering og om den måde, hvor man gør skole på overfor en elevgruppe, der for manges vedkommende har fravalgt skole ved at vælge en praktisk uddannelse.

I *HG-klassen* handler observationen om en undervisningssituation, hvor eleverne skal arbejde på egen hånd med en opgave. Det er ikke alle elever, der arbejder koncentreret med opgaven; nogle taler om weekend-oplevelser, nogle spiller computer. Læreren går rundt mellem eleverne og hjælper. Nogle elever stiller spørgsmål til opgaven, mens andre udtrykker utilfredshed med, hvad de oplever som ’snagen’ fra lærerens side, når denne stopper op og iagttager over elevens skulder, hvad der foregår på computerskærmen. Af observationen rettes fokus på forholdet mellem den tildelte frihed og den ansvarlighed over for egen arbejdsindsats, der er på spil i lærerens oplæg og opgave til eleverne. Læreren har i sin tilrettelæggelse af undervisningen en forventning om, at eleverne gennem selvstændigt arbejde gradvist lærer at tage ansvar for egen læring og uddannelse. Men eleverne har tilsyneladende ikke lært at tage det ansvar på sig og arbejde selvstændigt med det resultat, at der opstår en uoverensstemmelse mellem den bagvedliggende pædagogiske intention og lærerens konkrete praksis. Den konkrete praksis fører dels til, at flere elever uintenderet bliver ekskluderet fra at deltage i undervisningen, dels at elever ekskluderer sig selv ved at bruge tiden på noget, der ikke har relevans for deres uddannelse – nemlig at spille computer og snakke. Den tildelte frihed tilbyder eleverne at fravælge skolearbejdet samtidig med at den åbner for, at eleverne bringer sig længere og længere væk fra lærerens (selvfølgelige) forventning til eleverne om at opføre sig ansvarligt.

Samlet peger de to undervisningssituationer på, at de unge mennesker møder en skolekultur på erhvervsskolen, hvor ansvarlighed og præstationer i form af faglige kvalifikationer fylder meget. Det er en skolekultur, der er tæt koblet til det arbejdsmarked, der venter de unge mennesker efter gennemført ungdomsuddannelse. Når eleverne møder denne praksis, opstår nogle sammenstød (”*du skal ikke stå der og kigge*”, dreng på HG) eller en form for resignation (”*der er godt nok meget at læse*”, den ordblind pige på *Mad til mennesker*). En central pointe er derfor, at når eleverne møder en skolekultur, hvor skole fylder meget, bliver det et problem at fastholde de elever, der har dårlige skoleerfaringer.